

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.011.3-051:005.336.3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/26.195819>

Ольга БІЛЯКОВСЬКА,

orcid.org/0000-0003-2880-6826

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Львівського національного університету імені Івана Франка

(Львів, Україна) *olha.bilyakovska@lnu.edu.ua*

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ (РЕФЛЕКСІЇ ПОЛЬСЬКИХ НАУКОВЦІВ)

У статті розглядається проблема педагогічної практики у контексті впливу на забезпечення якості професійної підготовки майбутніх вчителів. Висвітлено погляди польських науковців щодо ефективності педагогічної практики та її впливу на становлення майбутнього вчителя. Педагогічна практика є важливою складовою частиною професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів, ланкою, яка забезпечує зв'язок між теоретичним навчанням студентів і їхньою майбутньою працею в школі. У процесі проходження педагогічної практики варто акцентувати на інтеграції між інтелектом, розумом та емоціями, які сприяють не лише здобуттю знань та компетенцій, але й впливають на розвиток багатовимірної особистості вчителя та творчого ставлення до майбутньої професії. Педагогічна практика як невід'ємний елемент професійної підготовки майбутніх вчителів виконує низку функцій (інноваційну, рефлексивну, адаптаційну та ін.), які сприяють провадженню самостійної педагогічної діяльності майбутнього вчителя, швидкій адаптації до нового шкільного середовища та до виконання різних професійних обов'язків. Важливими чинниками успішного проходження студентами педагогічної практики є такі: якісно розроблена програма, відповідно вибрана база (освітні заклади) для проходження практики, тісна співпраця між вищими та середніми освітніми закладами, компетентний вчитель-опікун, який є різнобічною особистістю, здатною навчати студента тонкоцям професії, а також бажання, відданість і рішучість самих студентів у тому, щоби стати хорошими вчителями. Польські науковці переконані, що для покращення якості педагогічних практик варто брати до уваги пропозиції та зауваження вчителів-опікунів щодо організаційної та змістової модифікації практики, зокрема в контексті модернізації програм. Практика є своєрідним показником якості професійної підготовки майбутніх вчителів. У процесі проходження практики у майбутнього вчителя з'являється стійкий професійний інтерес, формується ціннісне ставлення до педагогічної професії.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні вчителі, якість підготовки, педагогічна практика.

Olha BILIAKOVSKA,

orcid.org/0000-0003-2880-6826

Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Pedagogy of High School

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine) *olha.bilyakovska@lnu.edu.ua*

PEDAGOGICAL PRACTICE AS A QUALITY FACTOR OF TEACHER TRAINING (REFLECTIONS OF POLISH SCHOLARS)

The article deals with the problem of pedagogical practice in the context of quality assurance of teacher training. Points of view of Polish scholars on the effectiveness of pedagogical practice and its influence on the formation of a future teacher are outlined. Pedagogical practice is an important constituent of professional and pedagogical training of future teachers, a link that ensures the connection between students' theoretical studies and their future work at school. During pedagogical practice, it is worth focusing on the integration between intelligence, mind and emotions, which contribute to not only acquiring knowledge and competences but also affect the development of the multifaceted personality of a teacher and creative attitude to the future profession. Being an integral part of pedagogical training, pedagogical practice performs a number of functions (innovative, reflexive, adaptive, etc.) that promote the implementation of independent pedagogical activity of a future teacher, his/her quick adaptation to a new school environment and performance of various professional duties. Key factors of a successful students' pedagogical practice are a well-developed programme, a proper basis (educational institutions) for practice, close collaboration between high and secondary educational institutions, a

competent teacher-mentor, who is a multifaceted personality being able to teach a student the aspects of a profession, and students' desire, devotion and determination to become a good teacher. Polish scholars believe that one should consider suggestions and comments of teachers-mentors on organizational and content modification of practice, particularly in the context of programme modernization, in order to improve quality of pedagogical practices. Practice is a kind of a quality indicator of teacher training, during which a future teacher develops a steady professional interest and builds an attitude to a pedagogical profession.

Key words: professional training, future teachers, quality of training, pedagogical practice.

Постановка проблеми. Нові виклики, які постають перед сучасною вищою школою, зумовлені вимогами суспільства щодо якості підготовки сучасних фахівців, зокрема й майбутніх вчителів. Нинішні умови функціонування системи шкільної освіти, різноманітність освітніх закладів, де проходить навчання, розвиток та виховання дітей, багатоваріантність навчальних програм, різноманітність форм та методів навчання, їх відповідність новим освітнім завданням, зміни у підходах до родинного та суспільного виховання вимагають осучаснення професійної підготовки майбутніх вчителів. Саме тому у процесі професійної підготовки вчителів мають відбутися серйозні зміни, які сприятимуть підвищенню її якості у контексті забезпечення майбутнього вчителя новітніми знаннями, розумінням важливості вчительської професії, готовності відповісти на головні питання своїх вихованців про сенс життя, зрозуміти та відчути їхні проблеми, розпізнати інтереси. Світ швидкоплинно змінюється, але істина полягає і надалі в тому, що *школа вчителем стоїть*. Одним із головних завдань професійної підготовки майбутнього вчителя у вищих закладах освіти є гармонізація теоретичної та практичної підготовки, адже процес формування майбутнього вчителя проходить не лише на теоретичному рівні, а й спрямований на здобуття практичних умінь і навичок, які набуваються й удосконалюються в процесі педагогічної практики, яка є невід'ємною складовою частиною системи професійної підготовки.

Аналіз досліджень. Проблеми ефективної організації та проведення педагогічної практики були предметом наукових пошуків С. Гончаренка, М. Гриньової, І. Дікун, Г. Коджаспірової, В. Лозавої, В. Євдокимова, Т. Троцько, та ін. Педагогічна практика дослідниками розглядається як етап перевірки певного рівня готовності студента до педагогічної діяльності. Водночас нам цікаві дослідження польських науковців з даної проблеми (І. Гжегожевська, К. Войцеховська, Й. Кузьма, М. Собещик та ін.), які висвітлюють проблемні питання щодо удосконалення педагогічних практик у професійній підготовці майбутніх вчителів.

Мета статті – висвітлити погляди польських науковців на проблему педагогічної практики як

важливого чинника якості професійної підготовки майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна практика є важливою складовою частиною професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Зокрема, педагогічна практика є тією ланкою, яка забезпечує зв'язок між теоретичним навчанням студентів і їхньою майбутньою працею в школі, оскільки у ході педагогічної практики не лише відбувається перевірка теоретичної та практичної підготовки студента до самостійної роботи, але й створюються широкі можливості для забезпечення творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя (Шулдик, 2000: 54). С. Гончаренко вважає, що педагогічна практика студентів – це спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів, а мета практики – виробити у студентів уміння і навички, необхідні в майбутній професійній діяльності, закріпити теоретичні знання, застосувати їх у ході педагогічної практики (Гончаренко, 1997: 254).

Варто зауважити, що процес становлення вчителя починається із прийняття рішення про вибір освітнього закладу та напряму навчання. У цьому процесі важливу роль відіграє інтеграція знань та досвіду (як власних, так і інших учасників освітніх взаємодій) (Czerepaniak-Walczak, 2006: 192). Зокрема, М. Черепаняк-Вальчак визначає низку принципів, які спрямовують підготовку вчителів на шлях забезпечення якості освіти:

1) розвиток переконань про власну працю в освітньому процесі. Вчитель створює та трансформує свою практику;

2) на етапі підготовки до професії майбутній вчитель набуває інструментів щодо зміни власної практики, заснованої на критичній рефлексії, а не на щоденній і рутинній діяльності;

3) навчання тому, як вчитися, займає багато часу в процесі підготовки. Вчитель набуває впевненості, віри та відчуває потребу в постійному вдосконаленні;

4) обов'язково у підготовці вчителя мають бути знання методології наук про освіту, оскільки, спрямовуючи процес навчання інших, вчитель повинен знати процес відкриття та творення знань;

5) від якості підготовки майбутнього вчителя, його компетентності, відкритості, критичності, мужності залежить рівень навчання, а також розвиток компетенцій учнів;

б) важливо сфокусувати підготовку майбутніх вчителів на таких головних аспектах: а) «баченні школи як джерела нових педагогічних проєктів; б) знаннях про умови, зміни у поведінці та навчанні вихованців, що є основою педагогічної компетентності; в) дослідницьких навичках – фундаменті для вивчення власної практики, інтеграції пізнання та змін; г) виявленні особливостей учнів та властивостей середовища, в якому функціонує школа, що є джерелом адекватних знань про умови власної роботи та можливості її зміни» (Czerepaniak-Walczak, 2006: 193).

Окрім того, у професійній підготовці майбутніх вчителів важливо зробити акцент на інтеграції між інтелектом, розумом та емоціями, які не лише сприяють здобуттю знань та компетенцій, але й впливають на розвиток творчого ставлення та багатовимірної особистості у майбутньому професійному житті (Włoch, 2018: 44).

Зауважимо, що педагогічна практика є формою професійного навчання у закладі вищої освіти. Теоретична підготовка майбутніх вчителів повинна відбуватися у тісному зв'язку з практичною підготовкою. У Постанові Міністра науки та вищої освіти Республіки Польща від 17 січня 2012 р. (Dz. U. Nr 0, roz. 131) зазначено: «Підготовка повинна становити інтегральну цілісність. Вона має бути розроблена таким чином, щоб теоретичні знання слугували набуттю практичних навичок, необхідних для виконання вчительської професії». Саме тому в постанові великий акцент робиться на практичній підготовці. У процесі проходження педагогічної практики майбутній вчитель може співвідносити теоретичні знання, набуті у процесі професійної підготовки, з практичними вміннями, на їхній основі розроблювати власну професійно-педагогічну модель діяльності та оцінювати те, чи є він на правильному професійному шляху. А. Пірсон зазначає, що практика – це автентичне пізнання та особливе відкриття. Вона не повинна бути останньою ланкою у процесі пізнання, може бути навіть на початку. На думку автора, практика є предметно-специфічною діяльністю, залежною від рефлексивного суб'єкта практики. Зокрема, «рефлексивний вчитель – це той, хто, стикаючись з проблемною ситуацією, може та знає те, як вирішити її, мобілізуючи свої знання та досвід» (Pearson, 1995: 37–49).

Як зауважує Й. Кузьма, педагогічна практика як невід'ємний елемент професійної підготовки майбутніх вчителів виконує важливі функції, а саме:

– інноваційну, яка полягає в тому, що майбутній вчитель виконує роль дослідника, самостійно проводить пошук, відкриває й опановує нові знання, явища та процеси, а також впроваджує інновації;

– рефлексивну, що стосується аналізу та визначення власної ролі та місця у майбутній професії, ставлення до учнів, саморефлексії щодо знань, які були одержані у процесі навчання та набутого досвіду під час педагогічної практики;

– адаптаційну, яка пов'язана з поступовим входженням у професію вчителя. Адаптація починається із вибору вчительської професії, триває впродовж усього періоду професійної підготовки, що є підготовкою до безперервної освіти, самовдосконалення. Все у цьому процесі спрямоване на те, щоби після закінчення навчання майбутній вчитель зміг самостійно провадити педагогічну діяльність, швидко адаптуватися до нового шкільного середовища та виконання різних професійних обов'язків (Kuźma, 2002: 9).

Таким чином, педагогічна практика – це не лише одержання хороших зразків щодо можливого їх застосування майбутніми вчителями, але й навчання через практику. Важливими елементами є вміння виходити за рамки існуючих моделей, прагнення навчатися через дію та постійно розвиватися, поглиблюючи власну компетентність у діалозі з іншими (Gołębniak, 1998: 163).

Зазначимо, що важливими чинниками успішного проходження студентами педагогічної практики є такі: якісно розроблена програма, відповідно вибрана база (освітні заклади) для проходження практики, тісна співпраця між вищими та середніми освітніми закладами, компетентний вчитель-опікун, який є різнобічною особистістю, здатною навчати студента тонкощам професії, а також бажання, відданість і рішучість самих студентів у тому, щоби стати хорошими вчителями.

Польські науковці (Й. Гржесяк, М. Собещик та ін.) переконані, що для покращення якості педагогічних практик варто брати до уваги пропозиції та зауваження вчителів-опікунів щодо організаційної та змістової модифікації практики, зокрема і в контексті модернізації програм. Ними виділена низка таких аспектів: а) педагогічна практика повинна надавати можливість для впровадження студентами інноваційних рішень, напрацьованих і обговорених під час занять в університеті; б) студенти під час проходження практики повинні мати можливість консультування стосовно різного кола проблемних питань у педагога та психолога, логопеда, які працюють в школі; в) наявна система моніторингу та оцінювання студентів є недостат-

ньо повною щодо різних видів діяльності; г) особливий акцент повинен бути на ознайомленні учнів з найновішими методами навчання, плануванні дидактичної роботи та мотивації учнів до навчання та розвитку; г) необхідно частіше проводити консультації з координаторами студентів та забезпечувати участь вчителів у курсах та тренінгах, що організуються університетами, з проблем використання інноваційних методів навчання тощо; д) вчителі вважають, що студенти є найменш підготовленими у виховній сфері, що під час оцінювання студента варто акцентувати на теоретичних та практичних знаннях і вміннях вести діалог з учнями; е) доцільно на практичних заняттях відвести час для юридичної освіти та основ ведення шкільної документації (Grzesiak, 2014: 389).

Окрім того, для впровадження ефективних педагогічних практик важливо: а) організувати лекції, що проводяться експертами в галузі новітніх та альтернативних форм навчання (студенти зможуть використовувати отримані знання на практиці); б) організувати навчальні поїздки до освітніх закладів, які впроваджують у навчальний процес альтернативні методики; в) обладнати в університетах сучасні аудиторії, в яких студенти мали б доступ до інтерактивної дошки та ін. (щоби впевнено користуватися цими інструментами під час проведення занять у школі); г) систематично організувати спільні зустрічі координатора практик з директорами освітніх закладів та вчителями-опікунами; г) забезпечувати постійний контакт університету із загальноосвітніми закладами, адже лише плідна співпраця може поліпшити якість педагогічної практики, що уможливить якісну професійну підготовку майбутніх вчителів до педагогічної діяльності (Sobieszczyk, 2015: 58).

Зазначимо, що якісна професійна підготовка вчителів – це не лише оснащення їх запланованими ресурсами загальних, предметних, педагогічних, психологічних та методичних знань сумарно із конкретними навичками. Професійні знання мають забезпечити майбутніх вчителів уміннями ефективно функціонувати в школах, відчувати себе комфортно та впевнено у різних ситуаціях. Окрім того, варто зазначити, що загальнопедагогічні та психологічні знання набуваються інколи в цілком іншому контексті, аніж в якому вони можуть бути застосовані та використані. Інколи контекст підготовки вчителів досить часто істотно відрізняється від контексту їхньої майбутньої професійної діяльності. В університеті майбутні вчителі отримують значну частину професійних знань у словесній формі, проте це не дискредитує ці знання, оскільки такі знання мають загальний

і водночас універсальний, а часто і стратегічний характер. Однак у школі вчителі діятимуть у конкретних ситуаціях зі специфічними контекстами (Mieszalski, 2015: 9). На вагомій ролі практики у професійній підготовці майбутніх вчителів наголошує С. Влох, наводячи відповіді студентів щодо покращення якості підготовки на вчительських студіях. Дослідниця відзначає переконання студентів у тому, що «повне усвідомлення, розуміння теоретичних знань відбувається під час практики. Важливо, аби практики було більше, бо саме її бракує для ефективного навчання та взаємодії з учнями. Також практика та теорія часом дуже різняться, тому важливо, аби була добра воля вчителя-опікуна для допомоги у проведенні занять» (Wloch, 2018: 44). Необхідно планувати, організувати та впроваджувати такий процес практичної підготовки майбутніх учителів, який забезпечив би їх не лише теоретичними фаховими знаннями та навичками, а також вміннями, які пов'язані з практичним застосуванням знань як під час педагогічних практик, так і у повсякденній шкільній праці. Варто тісніше пов'язувати теорію навчання з практикою, щоб майбутній вчитель, починаючи професійну діяльність, мав можливість діагностувати, ретельно аналізувати навчальні та виховні проблеми, з якими він обов'язково стикатиметься під час праці (Kienig, Suplicka, 2018: 133–134). Саме тому потрібно модернізувати програми педагогічних практик, наповнюючи їх новим змістом, який враховуватиме контекст роботи вчителів та потреби сучасного освітнього середовища, а також дозволить студентам випробовувати власні ідеї в конкретних і реальних освітніх ситуаціях.

Висновки. Отже, можемо констатувати, що практика є своєрідним показником якості професійної підготовки майбутніх вчителів, яку слід розуміти як: 1) активний та творчий контакт студента з конкретно педагогічною реальністю; 2) основу для побудови власної унікальної майстерні професійної діяльності майбутнього вчителя; 3) вельми важливий момент керування самосвідомістю майбутнього вчителя; 4) переконання у тому, що основа успішного функціонування у професії – це інноваційне та дослідницьке ставлення вчителя до завдань і професійних функцій; 5) початок становлення вчителя (Wojciechowska, 2013: 136). Саме в процесі практики у майбутнього вчителя з'являється стійкий професійний інтерес, формується ціннісне ставлення до педагогічної професії. Подальшого вивчення потребує питання формування комплексу сучасних компетенцій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Шулдик Г. О., Шулдик В. І. Педагогічна практика : навчальний посібник. Київ : Науковий світ, 2000. 143 с.
3. Czerepaniak-Walczak M. Pedagogika emancypacyjna. Rozwój świadomości krytycznej człowieka. Gdańsk : GWP, 2006. 261 s.
4. Gołębiak B.-D. Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność. Toruń-Poznań : Wyd. EDYTOR, 1998. 182 s.
5. Grzesiak J. Ewaluacja i innowacje w edukacji. Ewaluacja poprawy jakości kształcenia. Kalisz-Konin : UAM, PWSZ, 2014. 622 s.
6. Kienig A., Suplicka A. Nowa perspektywa praktycznego kształcenia nauczycieli. Pedagogika Szkoły Wyższej, 2018. № 1 (22). S. 133–143.
7. Kuźma J. Refleksyjna i innowacyjna rola praktyk w kształceniu nauczycieli. J. Kuźma, R. Wroński (red.), *Kształcenie praktyczne przyszłych nauczycieli nowoczesnej szkoły*. Kraków : Wyd. Naukowe AP, 2002. S. 8–15.
8. Mieszalski S. O zawodowej wiedzy nauczyciela. Dylematy historycznie ugruntowane i ich konsekwencje. Ruch Pedagogiczny, 2015. № 4. S. 5–14.
9. Pearson A.T. Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli. Warszawa: WSiP, 1995. 181 s.
10. Wojciechowska K. Dobre praktyki pedagogiczne przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej. M. Krzemiński (red.), *Praktyki pedagogiczne ważnym ogniwem w procesie kształcenia nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej. Psychologiczne i pedagogiczne uwarunkowania skuteczności praktyk zawodowych*. Włocławek : PWSZ we Włocławku, 2013. S. 121–136.
11. Sobieszczyk M., Wojciechowska K. Praktyki pedagogiczne drogą do mistrzostwa w zawodzie nauczyciela. Przegląd Pedagogiczny, 2015. № 1. S. 51–60.
12. Włoch S. “Uczymy inaczej” – teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli wczesniej edukacji. E. Musiał, J. Malinowska (red.), *Praktyki pedagogiczne przestrzeni i miejscem ewaluacji kompetencji przyszłych nauczycieli wczesniej edukacji: koncepcje – przemiany – rozwiązania*. Wrocław: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, 2018. S. 41–51.

REFERENCES

1. Goncharenko S. U. Ukrainskiy pedagogichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Libid, 1997. 376 s. [in Ukrainian].
2. Shuldik G. O., Shuldik V. I. Pedagogichna praktyka: navchalnyi posibnyk. [Pedagogical practice]. Kyiv : Naukoviy svit, 2000. 143 s. [in Ukrainian].
3. Czerepaniak-Walczak M. Pedagogika emancypacyjna. Rozwój świadomości krytycznej człowieka. Gdańsk : GWP, 2006. 261 s. [in Polish].
4. Gołębiak B.-D. Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność. Toruń-Poznań : Wyd. EDYTOR, 1998. 182 s. [in Polish].
5. Grzesiak J. Ewaluacja i innowacje w edukacji. Ewaluacja poprawy jakości kształcenia. Kalisz-Konin : UAM, PWSZ, 2014. 622 s. [in Polish].
6. Kienig A., Suplicka A. Nowa perspektywa praktycznego kształcenia nauczycieli. Pedagogika Szkoły Wyższej, 2018. № 1 (22). S. 133–143. [in Polish].
7. Kuźma J. Refleksyjna i innowacyjna rola praktyk w kształceniu nauczycieli. J. Kuźma, R. Wroński (red.), *Kształcenie praktyczne przyszłych nauczycieli nowoczesnej szkoły*. Kraków : Wyd. Naukowe AP, 2002. S. 8-15. [in Polish].
8. Mieszalski S. O zawodowej wiedzy nauczyciela. Dylematy historycznie ugruntowane i ich konsekwencje. Ruch Pedagogiczny, 2015. № 4. S. 5–14.
9. Pearson A.T. Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli. Warszawa: WSiP, 1995. 181 s. [in Polish].
10. Wojciechowska K. Dobre praktyki pedagogiczne przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej. M. Krzemiński (red.), *Praktyki pedagogiczne ważnym ogniwem w procesie kształcenia nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej. Psychologiczne i pedagogiczne uwarunkowania skuteczności praktyk zawodowych*. Włocławek : PWSZ we Włocławku, 2013. S. 121–136. [in Polish].
11. Sobieszczyk M., Wojciechowska K. Praktyki pedagogiczne drogą do mistrzostwa w zawodzie nauczyciela. Przegląd Pedagogiczny, 2015. № 1. S. 51–60. [in Polish].
12. Włoch S. “Uczymy inaczej” – teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli wczesniej edukacji. E. Musiał, J. Malinowska (red.), *Praktyki pedagogiczne przestrzeni i miejscem ewaluacji kompetencji przyszłych nauczycieli wczesniej edukacji: koncepcje – przemiany – rozwiązania*. Wrocław: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, 2018. S. 41–51. [in Polish].